

Stortinget og demokratiet

BOKMÅL

Innhold

- 4 «Folket udøver den lovgivende Magt ved Stortinget»
- 7 Fra bygdeting til storting
- 13 Statsforfatningen i Norge
- 16 Stortingsvalg
- 19 Stortingets lovbehandling
- 22 Stortingets budsjettarbeid
- 27 Stortingets kontrollmyndighet
- 31 Stortingets arbeidsordning
- 38 Forklaring på enkelte ord og begreper
- 42 Besøks- og formidlingstilbud

«Folket udøver den lovgivende Magt ved Stortinget»

Grunnloven av 1814 fulgte maktfordelingsprinsippet. Den delte makten mellom den utøvende makt (Kongen), den lovgivende, bevilgende og kontrollerende makt (Stortinget) og den dømmende makt (domstolene).

Begrepet Stortinget er for de fleste innholdsrikt. Mange forbinder ordet med den særpregede bygningen på Løvebakken, Grunnloven, parlamentarismen, forsamlingen av folkevalgte, lover, statsbudsjetter, spørretimen, politiske debatter eller med samfunnsfag på skolen.

Hensikten med dette heftet er å formidle kunnskap om Stortingets oppgaver og arbeidsordning. Demokratiet vårt bygger på at vi alle skal delta i styre og stell i samfunnet. Derfor er det viktig at vi alle har kunnskap om vår demokratiske styreform.

Fullsatt stortingssal. Stortingsrepresentantene sitter i vifteform etter valgdistrikt. Den innerste raden er reservert regjeringen. Under maleriet «Eidsvold 1814» finner vi presidentpodiet og talerstolen, med presselosjen til høyre i bildet og diplomatlosjen til venstre.

Med Guds Gåde
Sveriges, Hollens och Wendes
Könige
Schwinge, till Herrige,
Merlin till Schleswig Holl.
Kein, Stormarn och Dittmarren

Erhelve till Wendenburg och Detinshörl.
Vore weterligt: att då Wi och den Stormagtigste
örne Furst och Herre, Herr Frederik II, War
skelige Bröder och Frände, Dannemarks,
iges, Wendes och Göttes Konung, Hertig
Schleswig Hollstein, Stormarn, Dittmarren.

Fra bygdeting til storting

Stortinget, Norges nasjonalforsamling, ble skapt på Eidsvoll i 1814, men har røtter mye lenger tilbake.

Alt fra før år 800 har frie menn møtt på allmannating rundt omkring i landet. Der ble rettslige og en del politiske fellessaker drøftet. Disse tingene fikk etter hvert viktige funksjoner i forholdet mellom bønder og konge.

Samtidig med rikssamlingen (omkring 900–1030) ble landet inndelt i lagting (Frostating, Gulating og Eidsivating) som var overordnet for hele landsdeler. Lagtingene var representasjonsting med utsendinger fra ulike distrikt i landsdelen. Der ble dommer avsagt og lover utarbeidet. På det enkelte ting ble kongsemner hyllet og «tatt til konge», og kongene fikk slik sin lovmessige makt fra folket.

En forløper til en demokratisk ordning der representanter for folket samles på ting og avgjør saker, fantes altså i Norge. Prinsippet om at landet skal være styrt etter kjente lover, er også en gammel tradisjon. De gamle lagtingene ble samlet til ett lovområde, og Magnus Lagabøte fikk skrevet ned de gjeldende lovreglene til én landslov. Landsloven fra 1274 var enestående for sin tid, og den stod ved lag til den danske unionskongen Frederik 3. innførte enevellet i 1660. Kongeloven (1665) var grunnlov for Norge frem til 1814.

I 1807 var Norden for alvor trukket inn i Napoleonskrigene som raste ute i Europa, med Danmark–Norge og Sverige etter hvert på hver sin side i konflikten. Napoleons nederlag i Russland i 1812 ble begynnelsen på slutten både for keiseren selv og for den dansk-norske unionen.

Sverige sluttet seg til Napoleons motstandere, og stormaktene lovte at den svenske tronfølgeren Karl Johan skulle få Norge dersom han var med på å knuse Frankrike. Etter den avgjørende seieren i slaget ved Leipzig i oktober 1813 dro Karl Johan nordover for å tvinge frem en avgjørelse i krigen mot Danmark. Den danske kongen Frederik 6. gav seg fort, og 14. januar 1814 skrev han under en fredsavtale i Kiel. Der avstod han Norge til kongen av Sverige.

Den danske tronfølgeren Christian Frederik var kommet til Norge som statholder i mai 1813. Han nektet å godta Kiel-freden. Den 16. februar 1814 sammenkalte prinsen de mest innflytelsesrike mennene til et stormannsmøte på Eidsvoll for å diskutere landets fremtid. Christian Frederik ble frarådet å gjennomføre sin opprinnelige plan

Oscar Wergeland (1844–1910): «Eidsvold 1814», 1884–85, olje på lerret, 285 x 400 cm. Maleriet henger i stortingssalen.

om å hevde sin arverett til Norges trone og la seg utrope til konge. Stormennene ønsket en liberal forfatning og at en ny konge måtte velges av folket. På møtet ble det bestemt at det skulle velges en forsamling som skulle gi landet en forfatning. Tanken om folkesuvereniteten hadde seiret. Videre ble det bestemt at «folket» skulle avlegge ed i kirkene på å «hævde Norges Sælvstendighed, og at vove Liv og Blod for det elskede Fædreland».

Deretter skulle hver menighet peke ut valgmenn som i sin tur skulle velge representanter til den grunnlovgivende forsamlingen. Inntil videre skulle Christian Frederik lede landet som regent.

RIKSFORSAMLINGEN PÅ EIDSVOLL

Av de 112 mennene som møtte på riksforsamlingen på Eidsvoll, kom 25 fra byene, 33 fra hæren og flåten og 54 fra landdistriktene (amtene). Yrkesmessig fordelte de seg slik: 37 bønder, 13 kjøpmenn, fem brukseiere og 57 embetsmenn. På grunn av de store avstandene og den knappe tiden var Nord-Norge ikke representert. Det var en ung forsamling som møtte på Eidsvoll, gjennomsnittsalderen var litt over 42 år. Den yngste var 17 år gammel.

Da riksforsamlingen trådte sammen, forelå det en rekke utkast til grunnlov. Utkastet til Christian Magnus Falsen og Johan Gunder Adler regnes som det viktigste. En konstitusjonskomité på femten medlemmer skulle lage det endelige utkastet til Norges fremtidige grunnlov. 16. april ble hovedprinsippene behandlet, og i tiden mellom 19. april og 11. mai selve grunnlovsteksten.

Kongeriget Norges Grundlov,

givet

i Rigsforsamlingen paa Eidsvold
den 17de Mai 1814 og nu, i Anledning
af Norges og Sveriges Rigers Forening,
nærmere bestemt i Norges overordnede
Storting i Christiania ^{og antagen} den 4de Novbr

1814.

Maktfordelingsprinsippet

Maktfordelingsprinsippet gikk ut på at det var nødvendig å skille den lovgivende (Stortinget), utøvende (Kongen) og dømmende (domstolene) statsmakt. Makten måtte deles mellom flere maktorganer som både var uavhengige av hverandre og kunne kontrollere hverandre. Hensikten var å hindre maktkonsentrasjon og maktmisbruk.

Borgerrettighetene

Borgerrettighetene skulle sikre borgernes «medfødte og umistelige» rettigheter. Grunnloven slo fast borgernes rett til ytringsfrihet, næringsfrihet og rettssikkerhet. Også religionsfrihet var vedtatt som grunnsetning for grunnlovsarbeidet, men ble ikke tatt inn i noen grunnlovsparagraf. Gjennomføringen av disse rettighetene skjedde bare gradvis.

GRUNNLOVEN AV 4. NOVEMBER 1814

26. juli 1814 gikk Sverige til krig for å hevde den retten til Norge som fulgte av Kielfreden. Det ble en kortvarig krig, og etter forhandlinger i Moss ble det 14. august enighet om våpenstillstand og Mossekonvensjonen ble undertegnet. Den gikk ut på at Norge fikk beholde Grunnloven mot at Christian Frederik gikk av og forlot landet. Den norske regjeringen måtte da kalle sammen et ekstraordinært storting som 4. november gjorde de nødvendige endringer i Grunnloven som unionen krevde, og valgte så den svenske kong Karl 13. til norsk konge.

Med det gikk Norge inn i union med Sverige. De to landene fikk felles konge og dermed felles utenrikspolitikk, men hadde ellers egne styringsorganer og fullt indre selvstyre.

I den reviderte Grunnloven av 4. november 1814 ble det slått fast i § 1 at «Kongeriget Norge er et frit, selvstændigt, udeleligt og uafhængeligt Rige, forenet med Sverige under een Konge». Unionen ble oppløst i 1905.

Statsforfatningen i Norge

De grunnleggende reglene for hvordan staten skal styres utgjør landets statsforfatning (konstitusjon). Grunnloven er en viktig del av vår forfatning, men det er også rettsregler som er et resultat av praksis gjennom lengre tid (sedvanerett).

GRUNNLOVEN

I Kongeriket Norges Grundlov, som riksforsamlingen på Eidsvoll vedtok 17. mai 1814 (med senere endringer), står det hvem som skal styre landet vårt og om hvordan det skal gjøres. Grunnloven fordeler arbeidsoppgaver og myndighet mellom de ulike statsmaktene, og den setter grenser for deres makt. Den norske forfatningen bygger på folkestyret, altså demokratiet. I praksis fungerer dette som et representativt demokrati hvor behandlingen av de enkelte sakene og avgjørelsene blir overlatt til folkevalgte representanter.

Grunnloven slik den er i dag, bygger altså på flere prinsipper som ble slått fast i den opprinnelige Grunnloven fra 1814: folkesuverenitet, maktfordeling og menneskerettigheter.

Grunnloven deler makten i tre, og slår fast at:

1. Stortinget har den lovgivende, bevilgende og kontrollerende makt.
2. Kongen (i realiteten regjeringen) har den utøvende makt og skal sørge for at de vedtak som gjøres, blir gjennomført.
3. Domstolene har den dømmende makt. Høyesterett er den øverste rettsinstans.

Gjennom Stortinget er det altså folket som styrer landet, gir lover, bevilger penger, vedtar skatter og avgifter og kontrollerer regjeringen (og dermed forvaltningen).

For å sikre landets borgere enkelte demokratiske rettigheter er noen svært viktige rettsregler blitt grunnlovfestet.

Det står blant annet at:

- Ingen kan dømmes uten lov, og ingen kan straffes uten dom
- Det er trykke- og talefrihet i Norge
- Det er religionsfrihet
- Ingen skal bli fratatt eiendom uten full erstatning
- Alle har rett til arbeid og medbestemmelse på arbeidsplassen
- Staten har et særlig ansvar for den samiske folkegruppen

Grunnloven i dag er ikke identisk med Grunnloven fra 1814. Den er forandret mange ganger, og nye bestemmelser er kommet til. Disse endringene har ikke kommet som noen helhetlig revisjon av Grunnloven.

Statsminister Jonas Gahr Støres regjering på Slottsplassen i oktober 2021.

En fullstendig språklig revisjon ble gjort i 1903, men før og etter det endret og skrev man inn nye paragrafer etter den språkform som var i eksisterende grunnlov. I 2014 ble det igjen vedtatt en full språklig revisjon, og vi fikk en språklig oppdatert grunnlov i to likeverdige utgaver på bokmål og nynorsk etter gjeldende rettskrivningsregler. I samme sesjon ble det også vedtatt å føre inn en rekke menneskerettigheter i Grunnloven.

Grunnlovens § 121 bestemmer at forslag til grunnlovsendringer må fremsettes i løpet av de tre første stortingene i en stortingsperiode, og at de må behandles i første, andre eller tredje storting i neste periode. Dermed vil det alltid være et stortingsvalg mellom forslag og eventuelt vedtak, slik at velgerne får anledning til å ta stilling til endringsforslaget. I realiteten er det imidlertid ytterst sjelden at grunnlovsforslag er tema i valgkampen.

Det kreves to tredjedels flertall for å få vedtatt et grunnlovsforslag, og minst to tredjedeler av representantene må møte og avgi stemme i grunnlovsspørsmål.

PARLAMENTARISMEN

Parlamentarismen er et styresett som gir parlamentet (Stortinget) kontroll over den utøvende makt (regjeringen). Regjeringen er ansvarlig overfor Stortinget og er avhengig av å ha Stortingets tillit. Gjennom en rekke konstitusjonelle former reguleres forholdet mellom Stortinget og regjeringen.

I Grunnloven står det at Kongen selv velger sitt råd (regjeringen), men gjennom parlamentarismen er det egentlig folket, ved stortingsvalg, som avgjør grunnlaget for regjeringsdannelsen. Det er ikke Stortinget som peker ut medlemmene av en ny regjering, men parlamentarismen innebærer at regjeringen må ha Stortingets tillit. Dersom Stortinget vedtar at «Regjeringen har ikke Stortingets tillit», må regjeringen gå av.

Fra parlamentarismen slo gjennom etter hard politisk strid i 1870- og 1880-årene, var dette en uskreven ordning som fungerte som konstitusjonell sedvanerett. Først 20. februar 2007 kom parlamentarismen inn i Grunnloven.

Medlemmer av regjeringen og stortingsrepresentanter er til stede under debattene i Stortinget.

PARLAMENTARISME I PRAKSIS

Spillereglene som gjennom år ble utviklet om forholdet mellom storting og regjering, er i dag det bærende prinsippet i vårt politiske system.

Det er fremmet en rekke mistillitsforslag i Stortinget. Det er imidlertid sjelden de blir vedtatt. Siden 1905 har det hendt bare to ganger at en regjering er blitt felt av et mistillitsvotum (i 1928 og i 1963).

En regjering kan også stille kabinettsspørsmål og dermed true med å gå av hvis ikke Stortinget vedtar dens forslag i en konkret sak. Når en regjering stiller kabinettsspørsmål, legger den press på Stortinget og setter sin stilling inn på å få en sak igjennom i Stortinget eller hindre at et forslag blir vedtatt.

Hvis stortingsflertallet endres ved valget, og det dermed skapes et parlamentarisk grunnlag for en ny regjering, er det blitt praksis at regjeringen viser til valgresultatet og varsler at den vil søke avskjed. Det mest vanlige er at

regjeringen går av først etter at det nyvalgte stortinget har trådd sammen og statsbudsjettet er overlevert Stortinget.

Andre forhold kan også føre til regjeringers avgang. Det kan skje endringer innad i regjeringen som skyldes meningsforskjeller mellom koalisjonspartnere (indre politisk uenighet), det kan være at en statsminister ønsker avløsning, eller at partiet ønsker lederskifte. Sykdom og død hos statsministeren har forårsaket regjeringsskifter to ganger (i 1923 og i 1932). Hele regjeringen går av i forbindelse med en statsministers avgang, noe som henger sammen med at regjeringens identitet i stor grad er knyttet til statsministerens person.

Stortingsvalg

«Stemmeberettigede ved stortingsvalg er de norske borgere, menn og kvinner, som senest i det år valgtinget holdes har fylt 18 år.» (§ 50 i Grunnloven)

Hvert fjerde år i september skal det velges 169 representanter til Stortinget. Det kan ikke utskrives nyvalg i stortingsperioden.

I Norge er det allmenn stemmerett. Det betyr at alle norske statsborgere over 18 år (eller som fyller 18 år i valgåret) kan stemme. Alle som har stemmerett, kan også velges som stortingsrepresentanter (unntatt blant andre dommere i Høyesterett og ansatte i departementene og utenriksstjenesten).

Det er en forutsetning for å kunne stemme at man står oppført i manntallet (liste over stemmeberettigede). Det er hemmelige valg, og det stemmes på politiske partier. Hvem som skal stå på listen til de forskjellige partiene, er det deltakerne på partiets nominasjonsmøte som avgjør.

I Norge har vi forholdstallsvalg. Det vil si at partiene får valgt inn representanter i forhold til hvor stor oppslutning de har blant velgerne. Landet er delt inn i 19 valgdistrikter som i hovedsak følger de tidligere fylkesgrensene. 150 mandater er såkalte distriktsmandater og 19 er utjevningsmandater.

Det er ikke Stortinget, men Kommunal- og moderniseringsdepartementet som har ansvar for å arrangere og gjennomføre stortingsvalg.

Partilederne møtes til paneldebatt i vandrehallen når valgresultatet er klart.

NORGES LOVER
1687–2016

Stortingets lovbehandling

Stortinget gir, endrer og opphever de lovene samfunnet styres etter. Når det står i Grunnloven at det er folket som har lovgivningsmakten, vil det i realiteten si at det er de folkevalgte, stortingsrepresentantene, som har slik myndighet.

Helt siden 1814 har Stortinget behandlet lover i to avdelinger – Odelstinget og Lagtinget. Når et nytt storting trådte sammen etter et valg, ble en fjerdedel av representantene valgt til Lagtinget og tre fjerdedeler til Odelstinget.

20. februar 2007 bifalt Stortinget – mot én stemme – å oppheve ordningen med odels-ting og lagting, noe som innebar en ny prosedyre fra 2009 med to behandlinger av lovsaker i Stortinget i plenum (samlet storting).

LOVBEHANDLINGEN

Det er Grunnlovens § 76 som regulerer behandlingen av lover i Stortinget:

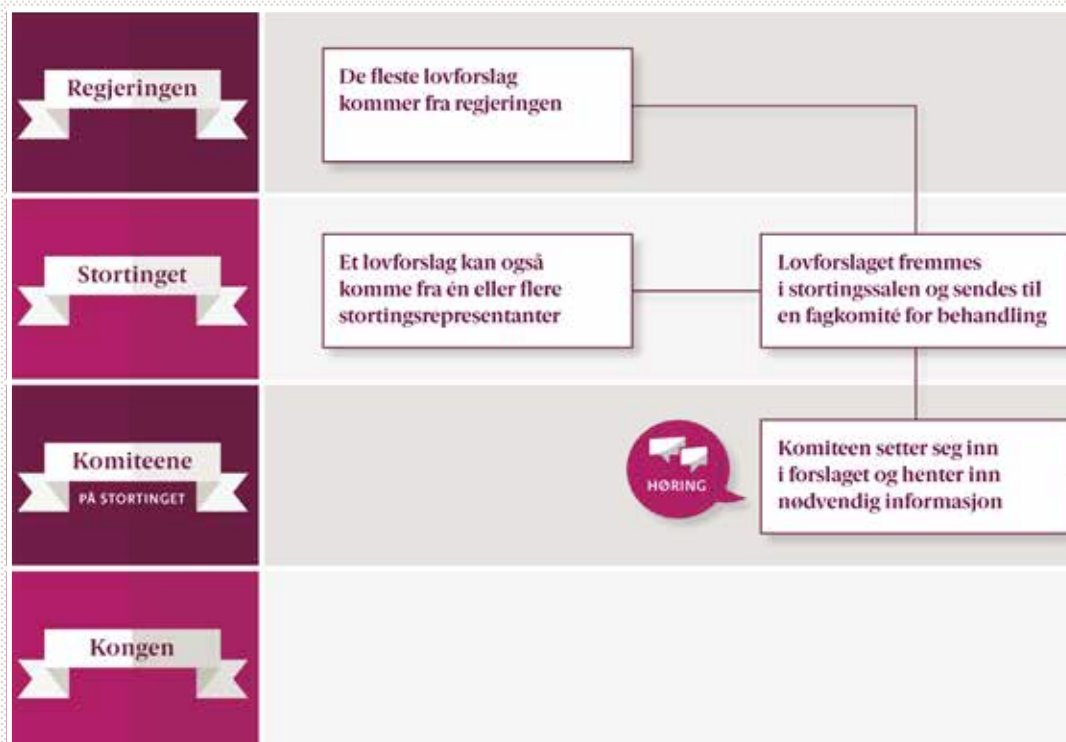
«Enhver lov skal først foreslås på Stortinget enten av dets egne medlemmer eller av regjeringen ved en statsråd.»

FORARBEID

Før regjeringens lovforslag kommer i form av en proposisjon til Stortinget, har det foregått et grundig forarbeid. Er det et større lovverk eller en mer omfattende lovrevisjon det gjelder, nedsetter gjerne regjeringen et sakkyndig utvalg. Det finnes også mer eller mindre permanente lovutvalg, som Straffelovrådet.

Et slikt sakkyndig utvalg består gjerne av jurister, tjenestemenn i forvaltningen og talsmenn for berørte parter. Utvalget leverer en utredning og et utkast til lov til det departementet hvor loven hører hjemme. Det er vanlig at et slikt utkast trykkes i publikasjonen Norges offentlige utredninger (NOU).

LOVBEHANDLING

PROPOSISJON TIL STORTINGET (FORSLAG TIL LOVVEDTAK)

Departementet sender vanligvis lovforslaget ut til høring. Dermed får myndigheter, organisasjoner, institusjoner og foreninger som blir berørt av loven, anledning til å uttale seg. Når uttalelsene fra høringsrunden foreligger, utarbeider departementet et utkast til en proposisjon til Stortinget med forslag til lovvedtak. Proposisjonen blir lagt frem for Kongen i statsråd. Dersom lovforslaget blir godkjent der, overbringes den kongelige proposisjonen til Stortinget. Lovforslag kan inneholde både et forslag til lovvedtak og et forslag til en annen type vedtak, for eksempel et bevilgningsvedtak.

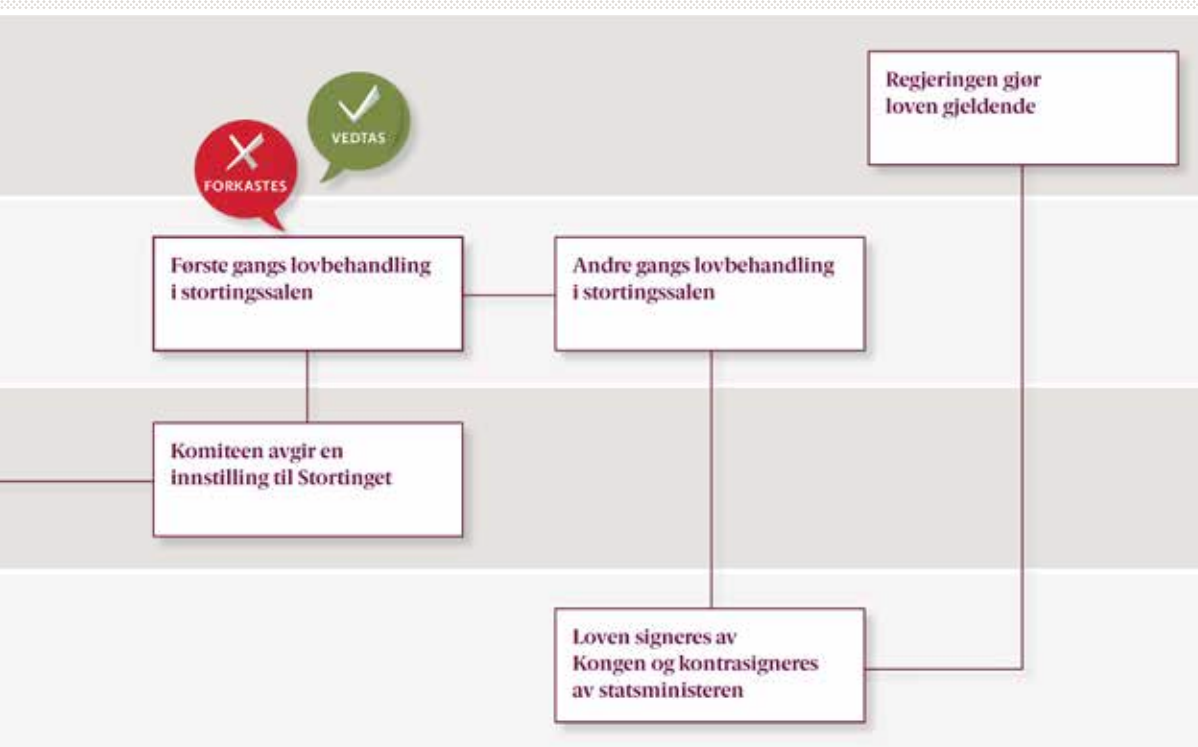
KOMITÉBEHANDLING

Lovforslaget blir sendt til en av Stortingets faste fagkomiteer. Komiteen drøfter lovforslaget og avgir sin innstilling med en anbefaling til vedtak i Stortinget. Dersom proposisjonen inneholder både lovforslag og andre forslag, skal komiteen avgi to innstillinger – én for lovvedtaket og én for stortingsvedtak.

LOVBEHANDLING I PLENUM

Første gangs lovbehandling: Innstillingen fra komiteen debatteres, forslag tas opp, voteres over, og til slutt fattes det et lovvedtak. Dette vedtaket er ikke et endelig vedtak etter første gangs behandling. Et lovforslag bortfaller dersom det forkastes ved første gangs behandling.

Andre gangs lovbehandling kan etter Grunnloven ikke skje før det har gått minst tre dager. Da skal Stortinget behandle sitt første vedtak på ny. Dersom lovvedtaket bifalles også ved annen gangs behandling, er Stortingets lovbehandling avsluttet. Vedtaket blir nå sendt Kongen i statsråd for sanksjon.

Dersom det mellom første og annen gangs behandling av lovforslaget blir levert inn en anmerkning, skal den tas opp til votering ved annengangsbehandlingen. Skulle Stortinget nå vedta et annet resultat enn ved første gangs behandling, lages det en lovanmerkning som er grunnlaget for en tredje gangs behandling av lovforslaget. Stortinget kan nå vedta anmerkningene fra andre gangs behandling. Da er loven vedtatt med de endringer som fremgår av anmerkningene. Stortinget kan også henlegge saken.

De fleste lovsakene er i realiteten avgjort når komiteen har avgitt sin innstilling, selv om selve sluttbehandlingen gjenstår.

Når en lov er sanksjonert, blir den kunngjort i Norsk Lovtidend på Lovdata.

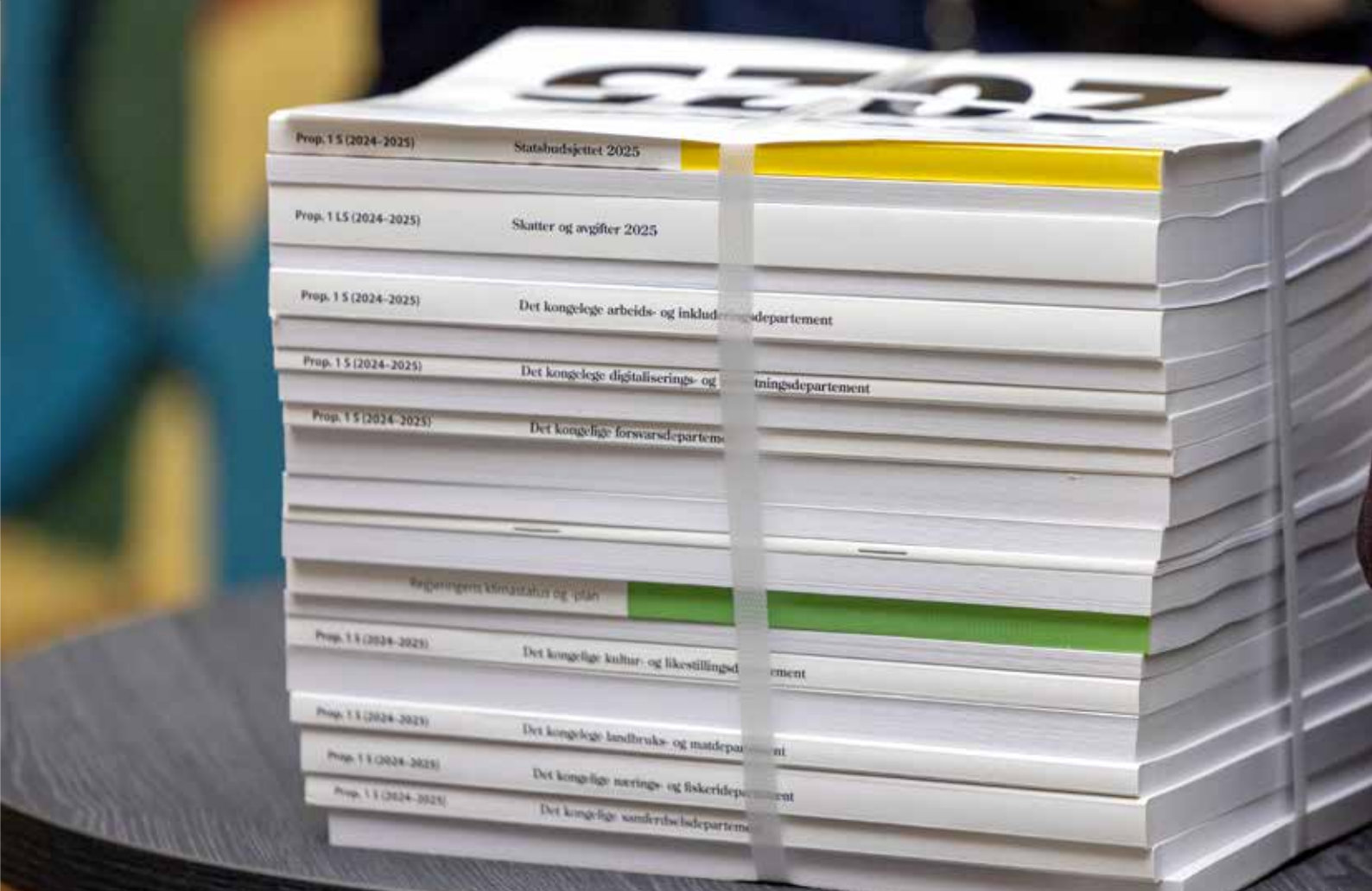
Når Kongen har undertegnet lovbeslutningen (sanksjonert), og statsministeren har kontraskrert (medunderskrevet), blir den gjeldende lov fra det tidspunktet som sies i loven, eller som regjeringen bestemmer.

Grunnloven fastsetter altså at Stortinget har den lovgivende makt, men i praksis delegerer Stortinget mye av sin myndighet til regjeringen og statsforvaltningen. Det skjer ved at Stortinget vedtar rammelover eller fullmaktslover som gir regjeringen eller statsforvaltningen fullmakt til å gi utfyllende bestemmelser, regler og forskrifter. En regner med at det blir laget omtrent tre ganger så mange forskrifter som lover.

Stortingets budsjettarbeid

Ifølge Grunnloven er det Stortinget som bestemmer over statens finanser, over både utgiftene og inntektene. Etter at Lov om folketrygd trådte i kraft i 1967, har budsjettet også omfattet inntekter og utgifter som hører inn under trygdeordningene. Det er altså Stortinget som bevilger penger, det vil si stiller penger til rådighet for den utøvende makt, regjeringen. Stortinget ikke bare «tillater» at penger brukes til et bestemt formål, men har også rett til å «påby» dette.

PROPOSISJON TIL STORTINGET (FORSLAG TIL STORTINGSVEDTAK)

Når Stortinget trer sammen om høsten, er det alltid statsbudsjettet som er den første store saken. Behandlingen av statsbudsjettet preger hele høstsesjonen. Statsbudsjettet er et viktig styringsmiddel for Stortinget og regjeringen ettersom det fastsetter rammene for statens virksomhet i kommende år. Proposisjonen til Stortinget er en samlet fremstilling av regjeringens forslag til budsjettvedtak.

Statsbudsjettet må legges frem innen seks dager etter Stortingets åpning. Da holder finansministeren sin redegjørelse om budsjettforslaget, den såkalte finanstalen. Der gjøres det rede for hvilke utfordringer landet står overfor, og hvilke prioriteringer og tiltak regjeringen vil sette i verk for å møte disse. Finanstalen er en del av grunnlaget for den senere finansdebatten.

Samtidig med statsbudsjettet legges det frem en melding til Stortinget om nasjonalbudsjettet (Meld. St. 1). Dette er en stortings-

melding som i mer generelle ordelag redegjør for den økonomiske politikken regjeringen vil føre.

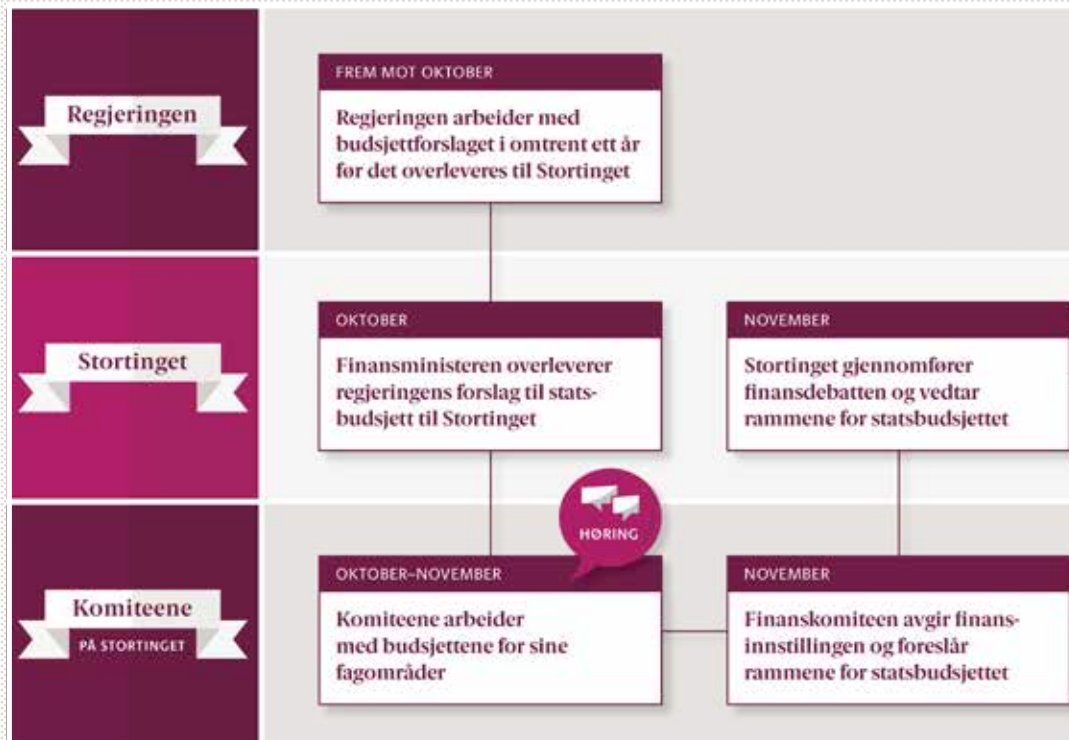
Forut for stortingsbehandlingen er det lagt ned et stort forarbeid hvor alle statsinstitusjoner og deler av statsforvaltningen trekkes inn i budsjettarbeidet. Finansdepartementet setter opp et samlet forslag til statsbudsjett, medregnet folketrygden, etter at drøftingene mellom departementene og i regjeringen er avsluttet. Budsjettet godkjennes formelt i statsråd hos Kongen, og blir overlevert til Stortinget i form av en proposisjon.

ARBEIDET MED STATSBUJSJETTET

Med utgangspunkt i regjeringens forslag til statsbudsjett utarbeider partigruppene egne alternative budsjetter, og disse danner grunnlag for hva de mener om prioriteringene. Før forhandlingene i finanskomiteen starter, har alle partienes representanter i andre komiteer meldt fra til sine representanter i finanskomiteen om hva som er deres primærstandpunkter.

Regjeringens forslag til statsbudsjett for 2025.

BUDSJETTARBEIDET

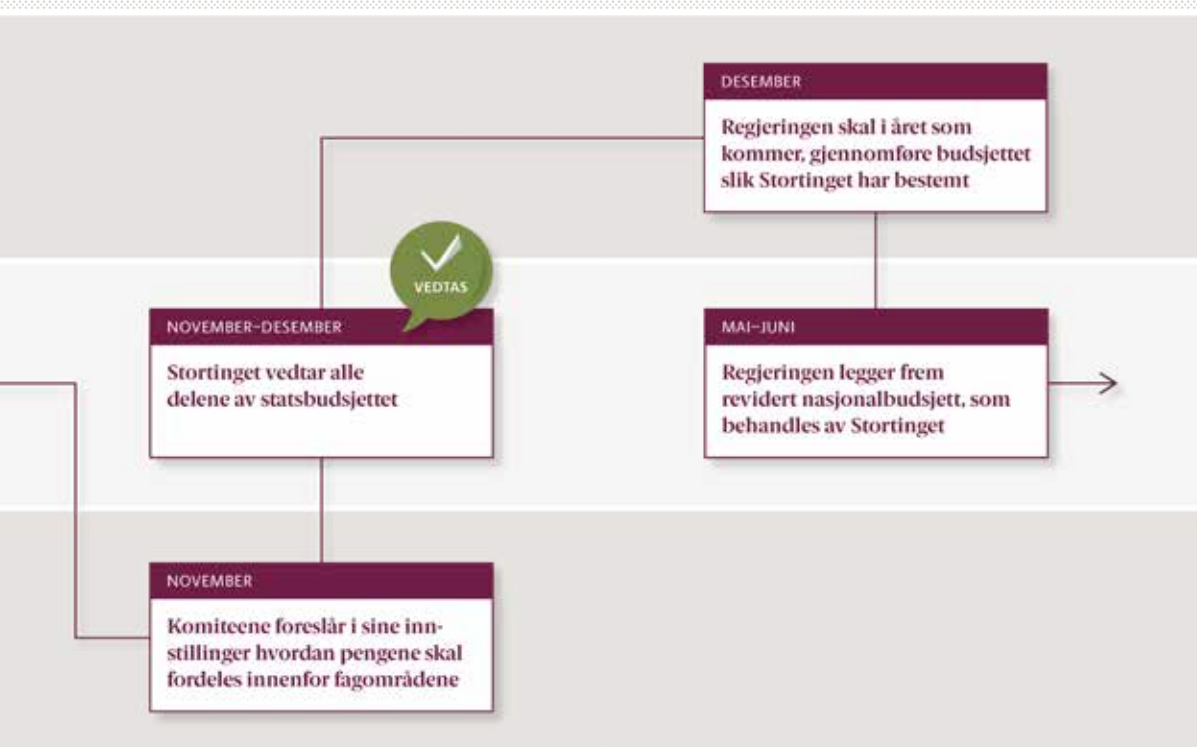
I Stortinget er det presidentskapet som foreslår fordelingen av de enkelte budsjettkapitlene til fagkomiteene. Innstillingen om denne fordelingen behandles og vedtas av Stortinget. Etter at komitélederne har hatt anledning til å uttale seg, fastsetter presidentskapet fristen for når komiteene skal avgis sine budsjettinnstillinger.

Finanskomiteen samordner Stortingets budsjettbehandling, og avgir senest 20. november innstilling om nasjonalbudsjettet og forslag til statsbudsjett medregnet folketrygden. Denne blir kalt finansinnstillingen og inneholder også de ulike partienes forslag til rammevedtak. Samtidig avgis innstilling vedrørende skatter, avgifter og utbytteposter.

Stortinget skal behandle disse innstillingene innen en uke. Det skjer i den årlige finansdebatten i slutten av november. I denne debatten får partiene anledning til å drøfte regjeringens økonomiske politikk og omfanget av statens utgifter og inntekter. Denne debatten er en av Stortingets viktigste debatter.

Debatten avsluttes med votering over forslagene som er fremsatt i budsjettinnstillingene. Beløpene under samtlige rammeområder fastsettes i ett samlet vedtak. Stortingets rammevedtak er bindende for den etterfølgende budsjettbehandlingen.

I perioden som følger, skal fagkomiteene avgis innstilling om bevilgninger innenfor de rammeområdene de er tildelt. Fagkomiteene kan bare foreta omdisponeringer innenfor den vedtatte rammen, dvs. at dersom noen utgifter skal økes, må en kutte andre utgifter eller øke inntektene tilsvarende.

Fagkomiteenes budsjettinnstillinger skal behandles av Stortinget senest 15. desember. Ved behandlingen av disse innstillingene gjør Stortinget endelige budsjettvedtak. Beløpene under samtlige poster innenfor et rammeområde fastsettes i ett samlet vedtak.

For at hele budsjettet skal bli ferdigbehandlet i tide, blir det satt opp et stramt tidsskjema. Stortinget opplever ofte en svært hektisk periode under budsjettbehandlingen. Vanligvis er det mindre enn én prosent som skiller regjeringens forslag og stortingsvedtaket. Signalene som Stortinget gir gjennom sine kommentarer og prioriteringer, er imidlertid politisk viktig fordi de kan få betydning for kommende budsjetter.

Stortinget gir mange av sine bevilgninger i form av rammetilskudd eller såkalte «sekkebevilgninger», slik at det er opp til regjeringen å foreta den endelige disponeringen av midlene.

REVIDERT NASJONALBUDSJETT

Endringer som skjer gjennom året, fremmes av regjeringen som proposisjoner. Det er vanligvis i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett om våren at de mest omfattende endringene skjer. En kongelig samleproposisjon om omprioriteringer og tilleggsbevilgninger i statsbudsjettet legges frem senest 15. mai i budsjettåret, sammen med melding til Stortinget om revidert nasjonalbudsjett. Finanskomiteen avgir innstillinger om disse senest annen fredag i juni. Stortinget behandler dem og gjør vedtak innen utgangen av vårsesjonen.

Stortingets kontrollmyndighet

Stortingets tredje hovedoppgave er å kontrollere regjeringen og forvaltningen. Stortinget skal påse at regjeringen gjennomfører de vedtakene som Stortinget fatter, og kontrollere at de ulike forvaltningsorganene følger de retningslinjene Stortinget har gitt.

Grunnloven nevner en rekke kontrollmidler overfor ulike sider av statens virksomhet:

- Gjennomgåelse av statsrådsprotokollene (inneholder beslutninger fattet i statsråd)
- Gjennomgåelse av inngåtte traktater
- Kontroll med statens regnskaper mv.

Gjennombruddet for parlamentarismen i 1884 og utviklingen senere har ført til at Stortinget har fått et helt annet og langt bredere grunnlag for å kontrollere ulike sider av regjeringens politikk enn tidligere. Den betydelige og løpende kontrollen med forvaltningen som Stortinget i dag utøver, er ofte basert på opplysninger i mediene.

DEBATTENE

Gjennom debattene gis Stortinget en mulighet til å kontrollere og vurdere regjeringens politikk. Debattene skjer vanligvis for åpne dører. Trontaledebatten innleder hvert års stortingssesjon og har på mange måter utviklet seg til å bli en gjennomgang og drøfting av regjeringens politikk (også kalt opposisjonsdebatt).

Den samme funksjonen har finansdebatten når det gjelder regjeringens økonomiske politikk. I løpet av året gis det mange rede-gjørelser om ulike sider ved regjeringens politikk, og disse gir også grunnlag for debatt.

SPØRSMÅL OG INTERPELLASJONER

Gjennom spørsmål og interpellasjoner til regjeringsmedlemmene har den enkelte stortingsrepresentant en mulighet til å få frem informasjon om bestemte saker og/eller klarlegge regjeringens holdning til aktuelle politiske spørsmål. Det er flere måter å stille spørsmål på.

Nesten hver uke når Stortinget er samlet, er det spørretime onsdag fra kl 10.00. Først avholdes det muntlig spørretime. Her er spørsmålene ikke gjort kjent på forhånd, men representantene får mandag formiddag beskjed om hvilke regjeringsmedlemmer som vil delta. Det er blitt praksis at statsministeren stiller én gang i måneden. Dermed kan representantene tilpasse spørsmålene til hvilke statsråder som møter. Presidenten avgjør hvem som skal få ordet, og i hvilken rekkefølge.

Den ordinære spørretimen avvikles umiddelbart etter muntlig spørretime. En representant som ønsker å stille spørsmål til et medlem av regjeringen og få svar i spørretimen, må fremsette spørsmålet skriftlig til Stortingets president senest torsdagen før. Ofte gjelder spørsmålene saker som har lokalpolitisk karakter eller som mediene har rettet søket mot. Spørderen vil gjerne vite hva statsråden mener om saken, og om departementet vil gjøre noe med den.

Spørsmål til skriftlig besvarelse må besvares av et regjeringsmedlem innen seks hverdager.

Interpellasjoner er en mer omstendelig spørsmålsform. De gjelder ofte større og politisk viktigere saker, og gir grunnlag for debatt. Statsministeren eller vedkommende statsråd gir skriftlig melding om når svar blir gitt. Det skal skje snarest mulig og senest innen én måned etter at interpellasjonen er fremsatt.

KONTROLL- OG KONSTITUSJONSKOMITEEN

er en av de 12 faste fagkomiteene i Stortinget. Den skal gå gjennom og gi innstilling til Stortinget om protokoller fra statsråd mv. Den skal også gå gjennom Riksrevisjonens rapporter. Komiteen behandler regjeringens årlige melding om oppfølgingen av stortingsvedtak som inneholder en anmodning til regjeringen. Videre behandler den grunnlovsaker, bevilgninger til Stortinget, valglovgivning, meldinger fra Stortingets ombudsmann for forvaltningen og meldinger fra Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget) og annet.

Komiteen kan dessuten foreta de undersøkelser i forvaltningen som den anser nødvendige for Stortingets kontroll med forvaltningen, men først etter at vedkommende statsråd er underrettet og er anmodet om å fremskaffe de ønskede opplysningene. En tredjedel av

komiteens medlemmer er nok til å fatte en slik beslutning (mindretallsrettighet).

Kontroll- og konstitusjonskomiteen er den eneste av Stortingets komiteer som har ubegrenset adgang til å reise saker på eget initiativ.

RIKSREVISJONEN

Formålet med Riksrevisjonens virksomhet er gjennom revisjon og kontroll å se til at statens midler og verdier blir forvaltet på en økonomisk forsvarlig måte og i samsvar med Stortingets vedtak.

Riksrevisjonen er uavhengig av regjeringen og øvrige forvaltningsorganer, og er Stortingets viktigste eksterne kontrollorgan. Riksrevisjonen har i dag ca. 500 ansatte fordelt på sju avdelinger. De fem stortingsvalgte revisorene utgjør et kollegium som er Riksrevisjonens øverste ledelse.

Først og fremst skal Riksrevisjonen hvert år revidere statsregnskapet og regnskapet som gjelder administrasjonen av Svalbard. Disse hovedregnskapene viser hvordan regjeringen og departementene har brukt statens penger.

SIVILOMBUDSMANNEN

velges av Stortinget for fire år fra 1. januar året etter stortingsvalget. Ombudsmannen skal forsøke å sikre at det ikke øves urett mot den enkelte borger i den offentlige forvaltningen.

Et søksmål for domstolene vil ofte være kostbart og ta lang tid. Ved å klage (innen ett år) til Sivilombudsmannen vil den som mener å ha vært utsatt for urett, kunne få sin sak prøvd på en enkel måte. Ombudsmannen undersøker saken og uttaler seg om den. Der- som han uttaler at en forvaltningsavgjørelse er ulovlig eller klart urimelig, vil forvaltningsorganene vanligvis bøye seg for det, ta saken opp på nytt og etterkomme henstillingen fra ombudsmannen.

STORTINGETS OMBUDSMANN FOR FORSVARET

er en tilsvarende ordning for personell i Forsvaret som mener de har vært utsatt for urettferdig eller uriktig behandling.

GRANSKING AV INNGÅTTE TRAKTATER OG BISTANDSAVTALER

Hvert år oversender Utenriksdepartementet til Stortinget oppgave over samtlige inngåtte traktater, og utenriks- og forsvarskomiteen gransker dem og avgir innstilling til Stortinget. En del av disse har allerede vært behandlet, fordi det står i Grunnloven (§ 26) at alle traktater «av særlig stor viktighet» skal forelegges Stortinget før de blir inngått.

ÅPNE KONTROLLHØRINGER

Den enkelte fagkomité kan i enkelte tilfeller avgjøre at en sak egner seg for en åpen kontrollhøring. Det gjør seg gjeldende særlige hensyn i kontrollsaker, der det er mistanke om kritikkverdige forhold, feil eller forsømmelser, i regjering eller forvaltning. Formålet er ofte å kartlegge statsrådenes ansvar.

EOS-UTVALGET

Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget) fører løpende kontroll med de hemmelige tjenester.

Parlamentariske granskningskommisjoner kan nedsettes av Stortinget.

Åpen høring i Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité om rapport til Stortinget fra Sannhets og forsoningskommisjonen.

Stortingets arbeidsordning

Alle som vil kan skaffe seg kunnskap om arbeidet i Stortinget. Møtene i Stortinget er åpne for publikum og media. Både stortingsmøtene og komiteenes høringer kan følges direkte ved personlig fremmøte på publikumsgalleriet eller ved å følge det som skjer på nett-TV.

Alle dokumenter som er relevante for saksbehandlingen på Stortinget – både regjeringens meldinger og proposisjoner, representantforslag og Stortingets innstillinger, vedtak og referater fra møtene – er tilgjengelige på www.stortinget.no.

Grunnloven fastsetter regler om Stortingets sammensetning, oppgaver og virksomhet, men inneholder ikke alle detaljer når det gjelder saksbehandlingen. Det er Stortingets forretningsorden som fastsetter hvordan Stortinget organiserer seg og hvordan arbeidet i Stortinget skal ordnes.

STORTINGET TRER SAMMEN OG KONSTITUERER SEG

«Stortinget trer sammen i alminnelighet den første hverdag i oktober måned hvert år.» (Grunnloven § 68)

Representantene tar altså sete første hverdag i oktober, og dermed starter Stortingets arbeidsperiode. Når et nyvalgt storting møter, har den første representanten fra hvert fylke med seg en fullmakt fra valgstyret i sitt fylke, som sier at de valgte representantene fra fyl-

ket har mandat til å møte på Stortinget. Alle fullmaktene blir kontrollert av Stortingets fullmaktskomité. Er det begått feil, kan det bli omvalg.

Etter at innstillingen fra fullmaktskomiteen er ferdigbehandlet, velges Stortingets president og fem visepresidenter. Det velges også to sekretærer.

Når Stortinget har valgt sine presidenter og sekretærer, erklærer presidenten Stortinget for lovlig konstituert, og gir melding til Kongen om dette. Valg av presidenter skjer på samme måte hvert år.

STORTINGETS HØYTIDELIGE ÅPNING

Kongen foretar den høytidelige åpningen, vanligvis første hverdag etter at Stortinget har konstituert seg.

Trontalen som leses opp av Kongen, inneholder regjeringens programerklæring for kommende år. Deretter leser et av medlemmene i regjeringen opp «beretningen om rikets tilstand». Noen dager senere blir trontalen debattert i Stortinget.

Finlands president Alexander Stubb signerer Stortingets gjestebok i Eidsvollsgalleriet med stortingspresident Masud Gharahkhani.

PRESIDENTSKAPET

Presidentskapets hovedoppgave er å tilrettelegge Stortingets arbeidsordning og møtevirksomhet. Det skal også påse at forretningsordenen blir overholdt.

Presidentskapet har også representasjonsoppgaver, for eksempel ved besøk av parlamentarikerdelegasjoner fra utlandet.

Stortingspresidenten er nest etter Kongen i rang.

DET SAKSFORBEREDENDE ARBEIDET

Arbeidet i Stortinget består ikke bare av den delen som foregår på talerstolen og som alle kan følge. Den andre delen av arbeidet er mindre synlig for offentligheten, og foregår i komiteene og i partigruppene. Det er oftest i komiteene sakene i realiteten blir avgjort.

STORTINGETS FASTE FAGKOMITEER

Komiteenes oppgave er å forberede de sakene Stortinget skal ta standpunkt til. En valgkomité på 37 medlemmer (forholdsmessig og distriktsmessig representert) bestemmer hvordan Stortingets faste komiteer skal være

sammensatt. Forarbeidet blir imidlertid gjort i partigruppene, som fordeler sine medlemmer på de enkelte fagkomiteene, og ved kontakter mellom gruppene før saken kommer opp i valgkomiteen. Der godtas vanligvis det partigruppene foreslår.

Som følge av at alle representantene skal være medlem av en fagkomité, er det ikke alltid mulig å oppnå den samme forholds- messige partisammensetningen i alle komiteene, og dermed heller ikke det samme politiske styrkeforholdet i alle komiteene som i Stortinget i plenum.

Når komiteene er oppnevnt, velger den enkelte komité sin leder, første nestleder og annen nestleder. Komiteene har vanligvis fra 11 til 18 medlemmer.

De fleste sakene som blir lagt frem for Stortinget, blir sendt til en komité til forberedelse. Forretningsordenen fastsetter hvordan sakene skal fordeles mellom komiteene. Hovedregelen for fordelingen er at komiteene behandler saker fra departementer med samme eller nesten likelydende navn som

komiteene. F.eks. behandler helse- og omsorgskomiteen saker innen Helse- og omsorgsdepartementets fagområde.

Til alle saker som skal behandles i komiteene, blir det valgt en saksordfører. Ordføreren er ansvarlig for fremdriften av saken, innhenting av opplysninger mv., inntil komiteens endelige innstilling foreligger. Innstillingen inneholder et sammendrag av saken, komiteens merknader, eventuelle mindretallsforslag og forslag til vedtak. Innstillingen behandles så av Stortinget i plenum, som fatter endelig vedtak.

Mange saker blir behandlet og avgjort med enstemmig tilslutning fra samtlige av komiteens medlemmer. Dersom det er uenighet, vil ofte komiteen under saksbehandlingen dele seg i to eller flere fraksjoner (deler). Hver fraksjon kan velge sin egen ordfører i saken. Forhold det ikke blir oppnådd enighet om, fremkommer i innstillingen som merknader og ev. mindretallsforslag fra de enkelte fraksjonene. I særlig vanskelige saker er det vanlig at fraksjonene drøfter saken med de respektive partienes gruppestyrer eller stortingsgruppe. De politiske standpunktene blir avklart i

disse møtene, og vil senere være grunnlaget for de forhandlingene som finner sted i komiteen. Møtene foregår for lukkede dører.

Under behandlingen av sakene kan komiteen avholde høringer med departementer, organisasjoner og andre berørte parter for å få innhentet flere opplysninger. Det hender også at organisasjoner og enkeltpersoner selv ber om å få møte komiteen for å kunne fremlegge sine synspunkter. Høringene går for åpne dører, med mindre noe annet er bestemt.

Når representantene avgir stemme i en sak, følger de vanligvis partifellen eller partifraksjonen sin i komiteen. Et forslag som komitéflertallet står bak, vil derfor normalt også få flertall i Stortinget. I de komiteene der en ikke har den samme forholdsmessige partisammensetningen, blir ikke nødvendigvis resultatet slik.

Komiteene kan i hovedregelen bare behandle saker de har fått oversendt fra Stortinget i plenum. Unntatt er kontroll- og konstitusjonskomiteen som står i en særstilling og kan reise saker på eget initiativ og «foreta

Komitémøte i utdannings- og forskningskomiteen.

Under viktige møter er det gjerne mye liv i Vandrehallen.

de undersøkelser i forvaltningen som den anser nødvendig for Stortingets kontroll med forvaltningen».

DEN UTVIDEDE UTENRIKS- OG FORSVARSKOMITÉ

Valgkomiteen oppnevner også en utvidet utenriks- og forsvarskomite. Den består av de ordinære medlemmene av utenriks- og forsvarskomiteen, av Stortingets president og lederne i partigruppene (hvis de ikke allerede er medlemmer av komiteen). Valgkomiteen kan utnevne ytterligere medlemmer dersom den finner at hensynet til gruppens forholdsmessige representasjon tilsier det.

Den utvidede utenriks- og forsvarskomite har til oppgave å drøfte med regjeringen viktige spørsmål om utenrikspolitikk, handelspolitikk, sikkerhetspolitikk og beredskap. Slike drøftingsmøter finner sted før viktige beslutninger fattes av regjeringen. Forhandlingene i denne komiteen skal holdes hemmelige hvis det ikke uttrykkelig er bestemt noe annet.

RÅDGIVENDE ORGAN

Europautvalget er et rent konsulerende organ som skal gi regjeringen råd om hvordan den skal forholde seg til de EU-direktivene som blir behandlet i EØS-komiteen, fellesorganet for EU- og EFTA-landene. Det er i Europautvalget Stortinget kan komme med innspill i saker som blir norsk rett når de senere blir tatt inn i EØS-avtalen.

PARTIGRUPPER OG GRUPPESEKRETARIATER

Når de nyvalgte representantene kommer til Stortinget, organiserer de seg i partigrupper. De representantene som er valgt fra samme politiske parti, utgjør en partigruppe.

Hver partigruppe velger et gruppestyre og en leder. Han eller hun kalles partiets parlamentariske leder. Gruppelederen tar enkelte politiske avgjørelser, samordner arbeidet i partigruppen og foreslår hvordan partiets representanter skal fordeles på komiteene.

De fleste partigruppene har møte onsdag ettermiddag. Der orienterer representantene om saker i sine komiteer, og partigruppene

drøfter og tar standpunkt til alle sakene som skal behandles i Stortinget. Hvis det er uenighet innen en partigruppe om en sak, blir dette avklart i gruppen på forhånd. Et mindretall vil vanligvis bøye seg for flertallet og stemme sammen med det når saken kommer opp i Stortinget. Når det er saker av betydning for enkelte representanters valgdistrikt (som lokaliseringssaker), kan det hende at lokale hensyn går foran det synet partiets flertall har. Det samme kan være tilfelle i livssynssaker (samvittighetssaker). Gruppemøtene er ikke offentlige.

STORTINGSMØTENE

Et program over møtene i kommende uke blir kunngjort i slutten av hver uke. Presidentskapet fastsetter når Stortinget skal møte, og setter opp hvilke saker som skal behandles på møtet. Det enkelte møtet med dagsorden skal kunngjøres minst 24 timer før møtet.

Syv minutter før stortingsmøtet tar til, ringes det til møte. Ifølge Grunnloven må presidenten forvisse seg om at minst halvparten av representantene (85) er til stede før møtet begynner.

Den som har ordet, skal rette talen til presidenten, og derfor starter talerne gjerne sine innlegg med «Ærede President», «President», «Gode President» og liknende. Presidenten leder møtet og skal blant annet påse at det er ro i salen.

I tillegg skal presidenten se til at representantene holder seg til den taletiden de har fått tildelt. Det er praksis at presidenten før større debatter (som trontaledebatten) avtaler med de parlamentariske lederne varigheten av debatten, fordelingen av taletid og rekkefølgen for talerne med sikte på å få til en rimelig fordeling av taletiden mellom partigruppene. Taletiden for partiene blir utregnet etter hvor mange representanter de har, men de minste partiene får alltid litt mer tid per representant enn de største.

Møtene i Stortinget begynner som regel kl. 10.00. De kan vare utover kl. 22.00 dersom Stortinget slutter seg til det.

Her sitter representant nummer 1 fra Nordland.

Under votering brukes rød eller grønn knapp på panelet. Skjermen viser hvilken sak som er under debatt, og hvem som står på talerstolen.

VOTERING

Når de talerne som har tegnet seg har hatt ordet, erklærer presidenten debatten for avsluttet. Avstemningen (voteringen) foregår på et tidspunkt som er faststatt av presidentskapet på forhånd. I alle saker, unntatt grunnlovsforslag, kan det votes når minst halvparten av representantene er til stede.

Ved behandling av grunnlovsforslag må minst to tredjedeler være til stede. Det ringes med eget signal før votering, slik at representantene kan komme til salen.

Voteringene avslutter den parlamentariske saksbehandlingsprosessen, ofte etter lange drøftinger i komiteer og partigrupper og etter omfattende debatt i Stortinget. Resultatet av avstemningen kan være en enstemmig tilslutning til eller forkastelse av de forslag som foreligger. Ofte vil imidlertid voteringen vise et flertall for eller imot forslagene. Dermed er resultatet i samsvar med det demokratiske prinsipp om at flertallet avgjør saken, etter at også mindretallet har hatt anledning til å gi uttrykk for sitt syn.

I stortingssalen bruker representantene vanligvis det elektroniske voteringsanlegget. Hovedregelen er at representanter som stemmer for, trykker på en grønn knapp merket «for» og sitter, mens de som stemmer imot, trykker på en rød knapp merket «mot» og reiser seg. Når voteringen er avsluttet, blir stemmetallene angitt på voteringstavler. Voteringsresultatet blir også tilgjengelig på Stortingets nettsider.

Bruk av navneopprop blir benyttet i særlig viktige eller særlig omstridte saker, ved votering over forslag til endringer i Grunnloven, og ved mistillitsforslag og kabinettsspørsmål.

Skriftlig (og hemmelig) avstemning blir bare brukt ved valg av personer til verv og liknende.

Vanligvis blir avstemningen avgjort ved vanlig stemmeflertall, det vil si mer enn halvparten av stemmene. Ved endringer av Grunnloven kreves imidlertid to tredjedels flertall, og ved overdragelse av myndighet til internasjonale organisasjoner tre fjerdedels flertall. EØS-avtalen ble vedtatt i henhold til denne paragrafen (130 mot 35 ved navneopprop).

«DEN TOMME SALEN»

Storingsrepresentantenes arbeidsdag er hverken avtalefestet eller underlagt arbeidsmiljølovens alminnelige bestemmelser om arbeidstid.

Arbeidsdagen i Stortinget er avhengig av den møtevirksomheten som foregår i partiene, i komiteene og i stortingssalen. Dette krever at representanten forbereder seg, blant annet ved å lese dokumenter, innhente opplysninger og utarbeide notater, og ved å forberede og bearbeide egne debattinnlegg i saker som behandles i Stortinget.

Representantene er også engasjert i annen møtevirksomhet, f.eks. møter med organisasjoner, departement, delegasjoner, besøkende fra hjemdistriktet og andre som ønsker å snakke med den enkelte representant. Ut over dette går tiden med til å svare på brev og henvendelser, skrive innlegg til avisene, forberede og skrive taler og foredrag, og delta i møter utenfor Stortinget. De bruker også tid til reisevirksomhet rundt om i landet og til å delta i den offentlige debatten.

Mange som har sett på TV-overføringer fra stortingssalen, har undret seg over at det ofte er svært få representanter å se i salen (derav betegnelsen «den tomme salen»). Det er selve arbeidsordningen som gjør at representantene ikke kan sitte i salen hele dagen. Representanten er som regel bare til stede når han har vært med på å behandle saken i en komité, er spesielt interessert i en sak eller ønsker å høre en bestemt representants innlegg, eventuelt med tanke på selv å holde et innlegg i samme sak. Representantene kan også følge med i debattene via nett-TV.

Minst halvparten av stortingsrepresentantene har imidlertid plikt til å være til stede i salen når møtet blir satt og når det skal stemmes. Om de ikke kan være til stede, må de enten sørge for å bli «byttet ut» eller søke om permisjon.

Stortingssalen kalles av og til «den tomme sal».

Forklaring på enkelte ord og begreper

B

Beslutningsdyktig: Ved votering i vanlige saker må over halvparten av representantene være til stede, mens to tredjedeler må være til stede i forbindelse med grunnlovsforslag.

Budsjettbehandling: Arbeidet med statsbudsjettet. Dette er Stortingets viktigste oppgave ved siden av lovgivning og kontroll med regjeringen og forvaltningen.

D

Delegere: Overføre eller overdra myndighet, vanligvis fra ett offentlig organ til et annet (f.eks. fra Stortinget til regjeringen eller departementene).

Demokrati: Folkestyre, styreform der (størst delen av) folket har den avgjørende makt.

Direkte demokrati: Alle som ønsker det, er med og bestemmer i alle saker (f.eks. allmannamøter). Indirekte demokrati eller «representativt demokrati»: folket styrer gjennom valgte representanter som handler på vegne av folket, og dermed ivaretar velgernes interesser og står til rette for sine velgere ved neste valg.

Dissens: Meningsforskjell, uttalelse som avviker fra flertallets.

F

Flertallsregjering: Regjering bestående av partier som har flertall på Stortinget.

Folkesuverenitet: At statens makt utgår fra folket. Folket (dvs. den voksne del av befolkningen, velgerne, ved lik og allmenn stemmerett) har gitt staten myndighet til å vedta lover som setter grenser for den enkelte borgers frihet. Folkesuvereniteten blir i vårt representative system utøvd av Stortinget, som dermed styrer på vegne av folket. Regjeringen kan fjernes av stortingsflertallet (jf. parlamentarismen).

Forfatning: Rettslig ordning som danner grunnlaget for hvordan en stat skal styres, konstitusjon. Grunnloven er en viktig del av vår forfatning, men også rettsregler som er blitt til gjennom politisk praksis over lengre tid (konstitusjonell sedvanerett som f.eks. parlamentarismen).

Forvaltningen: Statsadministrasjonen, statsapparat med fast ansatte embets- og tjenestemenn som bistår med å planlegge og iverksette alle de tiltak og oppgaver de politiske myndigheter gjør vedtak om.

Forholdstallsvalg: Valgordning som går ut på at mandatene (plassene) fordeles mellom partiene (valglistene) i forhold til deres andel av stemmene. Denne ordningen har vi hatt i Norge siden 1920.

Forretningsorden: Regler for saksbehandling mv. Stortingets forretningsorden (FO) regulerer Stortingets arbeidsordning, men berører ikke alle sider ved Stortingets arbeid. Det er egentlig Grunnloven som fastsetter reglene, sammensetningen og funksjonene, men Grunnloven angir ikke alle detaljer når det gjelder saksbehandlingen.

Fraksjon: Et parti eller en gruppe av flere partier som inntar et bestemt standpunkt i en komité e.l. Ofte snakker en om en flertallsfraksjon og en mindretallsfraksjon.

Fullmaktskomité: Når et nytt storting møter, har de valgte representantene med fullmakter fra valgstyret i sitt fylke, som sier at de har mandat til å møte på Stortinget. Alle fullmakter blir kontrollert av Stortingets fullmaktskomité, slik at man er sikker på at representantene er valgt etter de lover og regler som gjelder. Innstillingen fra fullmaktskomiteen behandles av Stortinget. Det har hendt at det har måttet omvalg til (f.eks. i Buskerud og Troms i 1981).

Fullmaktslov: Lov der Stortinget overlater (delegerer) til regjeringen og forvaltningen å utforme nærmere detaljerte regler og forskrifter innenfor lovens område.

G

Grunnlovsforslag: Grunnlovens § 121 bestemmer at forslag til grunnlovsendringer må fremsettes i løpet av de tre første storting i en stortingsperiode, og må behandles i første, andre eller tredje storting i neste periode. Dermed vil det alltid være et stortingsvalg mellom forslag og vedtak, slik at velgerne får anledning til å uttale seg. Det kreves to tredjedels flertall for å få vedtatt et grunnlovsforslag, og minst to tredjedeler av representantene må møte og avgi stemme i grunnlovsspørsmål. Grunnlovsforslag behandles i samlet storting (plenum). Det storting som behandler forslaget, kan ikke gjøre noen endring i det. Det må enten vedtas som det er, eller forkastes i sin helhet. Derfor blir ofte grunnlovsforslag fremsatt i forskjellige alternativer, for at det storting som behandler dem, likevel skal ha en viss valgfrihet.

H

Høytidelig åpning: Når Stortinget har konstituert seg, får Kongen melding om dette. Vanligvis foretar Kongen den høytidelige åpningen dagen etter konstitueringen, hvis det ikke er en søndag. Kongen leser opp trontalen som inneholder regjeringens programerklæring for kommende år. Det er praksis at den yngste statsråden (hvis alle statsrådene har fungert like lenge) eller ev. den ferskeste statsråden leser beretningen om rikets tilstand.

I

«Innpisker»: I stortingssjargongen navnet på den eller de som i hver partigruppe har ansvaret for å bytte ut representanter som av ulike grunner må være kortvarig borte fra Stortinget. Slik opprettholdes det politiske styrkeforholdet ved voteringer.

Innstilling: Når en komité har drøftet en sak, avgis en skriftlig innstilling som gir uttrykk for komiteens syn, og forslag til vedtak.

Interpellasjon: Mer omfattende form for spørsmål til regjeringen eller en statsråd, og som ofte gjelder større og politisk viktigere saker (jf. spørretimespørsmål).

K

Kabinetsspørsmål: Når en regjering stiller kabinetsspørsmål i en sak, betyr det at den vil gå av dersom stortingsvedtaket går imot regjeringen. Det er altså kabinetsspørsmål når regjeringen enten tolker et forslag som mistillit, eller når regjeringen gir uttrykk for at den ikke vil akseptere et forslag som er satt frem, eller når det er en situasjon som regjeringen oppfatter slik at Stortingets flertall vil gå imot regjeringens forslag eller politiske retningslinjer i en sak.

Komité: Komiteene er Stortingets saksforberedende organer. Etter et valg fordeles stortingsrepresentantene på de 12 fagkomiteene. Nesten alle saker som skal opp i Stortinget, behandles først av en komité.

Konstituering: Organisering. Stortinget trer sammen første hverdag i oktober, og når Stortinget har valgt sine presidenter og sekretærer, erklærer presidenten Stortinget for lovlig konstituert.

Konstitusjon: Forfatning, rettsordning som danner grunnlaget for statsstyret i et land. Grunnloven er en viktig del av vår forfatning, men også rettsregler som er resultat av praksis gjennom lengre tid (sedvanerett).

L

«Lobbyisme»: Uttrykk for politisk aktivitet utenom de vanlige kanalene, forsøk på påvirkning ved direkte samtaler med representantene, det å «forhandle» med politikerne «bak kulissene». Dette kalles også «korridorpolitikk». Det er ofte organisasjoner og større bedrifter som benytter seg av slik lobbyvirksomhet.

M

Majoritet: Storpart, de fleste, stemmeflertall.

Mandat: Myndighet, fullmakt, oppdrag, verv, blir ofte brukt om de plassene som skal fordeles mellom partiene ved f.eks. stortingsvalg.

Manntall: Liste over personer, f.eks. over dem som har stemmerett ved et valg (valgmanntall).

Melding til Stortinget: Ofte en orientering fra regjeringen til Stortinget om ulike sider ved statlig virksomhet (f.eks. årsmeldinger fra statlige bedrifter og etater, meldinger om vår deltakelse i ulike former for internasjonalt samarbeid) eller om planer som regjeringen vil sette i verk, og som den ønsker å få drøftet i Stortinget. Dersom regjeringen ønsker å trekke tilbake en proposisjon, skal det skje i form av en melding.

Mindretallsregjering: Regjering der det partiet eller de partier som danner regjeringen, ikke har flertall på Stortinget.

Mistillitsforslag: Forslag som fremmes for Stortinget. Dersom det blir vedtatt, innebærer det et mistillitsvotum, en uttalelse der stortingsflertallet uttrykker mistillit til regjeringen eller en enkelt statsråd som dermed tvinges til å gå av (jf. parlamentarisme). Kritikken overfor den politikk en regjering har ført, er i seg selv ikke nok til å felle en regjering.

N

Nasjonalbudsjettet: Regjeringens melding til Stortinget om den økonomiske politikken og utviklingen i landet i kommende år.

Nominasjon: Den prosessen som avgjør hvem som skal være kandidater ved et valg. Det er de politiske partiene som utpeker de personene som skal stå på valglistene.

NOU: Norges offentlige utredninger, dokumenter som inneholder en grundig utredning av en sak eller et saksområde.

O

Ombudsmann: En eller flere personer valgt av Stortinget for å føre juridisk kontroll med forvaltningens virksomhet og sikre borgerne mot overgrep fra myndighetene. Eks. Sivilombudsmannen.

Opinion: Folkemening, utbredt oppfatning om en bestemt sak.

Opposisjon: Motsetning, motstand, grupper som er misfornøyde med de styrende, betegnelse for de partier som ikke sitter med regjeringsmakten, og som står i motsetning til regjeringen.

P

Parlamentarisk leder: Leder for partigruppe i Stortinget.

Parlamentarisme: Styreform som innebærer at regjeringen er ansvarlig overfor nasjonalforsamlingen (Stortinget). Dette innebærer at en regjering ikke kan fortsette dersom stortingsflertallet gir uttrykk for mistillit til den. Se også kabinettspørsmål. Parlamentarismen er blitt til gjennom politisk praksis (sedvane), men ble 20. februar 2007 nedfelt i Grunnloven (§ 15).

Partigruppe: Gruppering av de representanter som er valgt fra samme politiske parti. Stortingets forretningsorden definerer begrepet til å gjelde bare de representanter som er innvalgt fra et registrert parti som ved valget stilte liste i minst en tredjedel av fylkene.

Plenum: Fulltallig forsamling, møte i stortingsalen

Presedens: Avgjørelse som blir mønster for senere avgjørelser av liknende art.

Presidentskapet: Når Stortinget konstituerer (organiserer) seg, velges Stortingets president og fem visepresidenter. Til sammen utgjør disse seks personene Stortingets presidentskap. De tilrettelegger Stortingets virksomhet. Presidentene leder møtene.

Proposisjoner til Stortinget:

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak): Proposisjoner fra regjeringen som inneholder forslag til vedtak vedrørende alminnelige saker og budsjettsaker. Betegnelsen forkortes slik Prop. X S (sesjon). X = fortløpende nummer.

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak): Proposisjoner fra regjeringen som inneholder forslag til vedtak vedrørende lovsaker. Betegnelsen forkortes slik Prop. X L (sesjon). X = fortløpende nummer. Proposisjoner til Stortinget kan inneholde både forslag til lovvedtak og forslag til stortingsvedtak (alminnelige saker og budsjettsaker). Betegnelsen forkortes slik Prop. X LS (sesjon). X = fortløpende nummer.

R

Replik: Kort ytring, svar, innlegg, i en debatt skal presidenten åpne adgang til replikkordskifte dersom tinget ikke vedtar noe annet. Replikken skal ha tilknytning til vedkommende innlegg. Taletid for den enkelte taler er på ett minutt. Den som forårsaker replikken, kan svare på hvert enkelt innlegg etter tur. Ordsiftet kan omfatte inntil fem replikker med svar, men kan begrenses til tre. Se for øvrig § 53 i Stortingets forretningsorden.

Representantforslag: Forslag fremsatt av en stortingsrepresentant. Det komitébehandles på samme måte som saker fra regjeringen.

S

Saksordfører: Fagkomiteen velger en saksordfører for hver sak som den får til behandling. Ordføreren skal legge saken frem i komiteen, utforme innstillingen og redegjøre for saken i Stortinget.

Sanksjon: Kongen i statsråd stadfester (godkjenner) med sin underskrift lovvedtak som Stortinget har gjort, og statsministeren kontraskriver.

Statsråd (på Slottet), Kongen i statsråd:

Regjeringen, under ledelse av kongen, har normalt møte på Slottet hver fredag kl. 11.00. Dersom kongen er syk eller på reise i utlandet, ledes møtet av kronprinsen. Skyldes kongens forfall reise innenlands, kan han bestemme å «overdra styret av riket til statsrådet» (GrL § 13).

Stortingsperiode: Den fireårige funksjonstiden for et nytt storting.

T

Trontalen: Leses opp av kongen ved Stortingets høytidelige åpning. Den inneholder regjeringens programerklæring for kommende år. Trontalen blir debattert i Stortinget.

U

Utbygging: Ordning for representanter som av velferdsmessige grunner eller i rollen som stortingsrepresentant har kortere fravær fra Stortinget. Representanter utbyttes for å opprettholde det tallmessige forholdet mellom partiene under voteringen.

V

Votering: Avstemning. I enhver sak tar Stortinget på et eller annet tidspunkt et formelt standpunkt. Avstemningen foregår på et tidspunkt som er fastsatt av presidentskapet på forhånd, og det votes over komiteens innstilling og de forslag som foreligger.

Besøks- og formidlingstilbud

BESØK PUBLIKUMSGALLERIET

Stortingsmøtene er åpne for publikum og krever ingen forhåndspåmelding. Vennligst benytt inngang fra Karl Johans gate. Alle besøkende må gjennom en sikkerhetskontroll. Yttertøy og sekker/vesker oppbevares i låst garderobe. Se www.stortinget.no for oversikt over stortingsmøter.

OMVISNINGER FOR SKOLER

Stortinget tilbyr omvisninger for grunnskolen, videregående skoler og voksenopplæringen. Se www.undervisning.stortinget.no for datoer og bestilling.

OMVISNINGER FOR PUBLIKUM

Stortinget tilbyr omvisninger og kunstomvisninger for publikum. På sommeren har Stortinget åpne sommeromvisninger. Se www.stortinget.no for datoer og mer informasjon.

LÆRINGSSPILL

Stortinget tilbyr læringsspill for elever i ungdomsskolen og videregående skole. I «Demo» trer elever i videregående skole inn i rollen som stortingsrepresentanter. Slik lærer de om Stortingets oppgaver og får fornyet forståelse for vårt demokratiske system. Gjennom besøket i «Valget er ditt» får ungdomsskoleelever en lærerik og utfordrende innføring i politisk og demokratisk tankegang. Se www.undervisning.stortinget.no for datoer og bestilling.

NETTBASERTE LÆRINGSRESSURSER

Se www.undervisning.stortinget.no for digitale læringsressurser til skolens ulike trinn.

FØLG OSS HER

FOTO: Alle foto er tatt av Stortingets fotograf, med unntak av:

Omslag: Ivan Brodey

Side 4–5, 12, 22–23, 30: Stortinget/Morten Brakestad

Side 8: Stortinget/Teigens fotoatelier as

Side 10: Stortinget/Vidar M. Husby

Side 17: Stortinget/Benjamin A. Ward

Stortinget og demokratiet – bokmål

ISBN 978-82-8196-221-7 (trykt utg.)

ISBN 978-82-8196-222-4 (elektronisk utg.)

© Stortingets administrasjon, 2024

Svanemerket trykksak, 2041 0654

